

Deák Tamás: Egy agglegény emlékezései

A regény valamikor a kaland volt. A hős elindult valahova, akadályokba ütközött, legyőzte a szörnyeket, s közben ő is felnőtt a kalandokhoz, velük változott. Ma a regényíró már pesszimistább. Honnan hová küldhetné hősét? Milyen szörnyekkel mérhetné össze erejét? Miért is küldené „ki” a világba, amikor az léptenyomon betolakodik életünk legintimebb szféráiba is? Egyszerűbbnek, kézenfekvőbbnek tűnik körüljárni a hőst, szétszedni, megvizsgálni lelki rugóit, elemezni rezdüléseit, a világ ingereire való reagálást. A legalkalmasabbnak tűnik erre egy értelmiségi, akinél az intellektus, a *gondolkodás* pótolhatja a cselekvés izgalmait, de tanulságait is.

Deák Tamás regénye így ötvözheti az esszét, a modern lélektani regényt és paradox módon a 18. századi moralisták és bölcselek „beszélyét”, „erkölcsi intelmeit” is. Dr. Boleráz Antal tanár úr életének elmondása (fiktív önéletrajz a regény) kiváló alkalom arra, hogy a házasságról, szerelemről, NŐKRŐL, férfiakról, magányról, fájdalomról, emberi kapcsolatokról, a SORSRÓL, egyszóval az ÉLETRŐL okos és kevésbé okos, de mindig érdekesen sziporkázó gondolatait közölje. Egy életmód és tudatállapot regénye ez, amely éppen azzal (a leleménnyel) tud sokat markolni, hogy „rendhagyó” hőst választ. Az agglegénységre gondolunk itt, Boleráz Antal előbb kényszerűségből, később önként és egyre növekvő öntudattal vállalt „státuszára”. Egészséges és értelmes negyvenéves férfi, akinek van esze és mersze, hogy élvezze az életet, aki korunk kaffkai elmagányosodó tömegében önként és tudatosan vállalja az egyedüllétet. Kapcsolatai a nőkel többnyire csak biológiai, higiéniai megfontoláson alapulnak: szüksége van valakire az ágyban. Nincs jogunk feltenni a kérdést, hogy Deák Tamás honnan tud ilyen sokat a nőkről, tény, hogy hősünk: Boleráz Antal olyan élvezettel és hozzáértéssel fogyasztja őket, mint egy öreg pincemester a fajborokat, aki nem csak a szüretelés helyét, de az évjáratát is tudja az ízelt nedűnek. Derűs iróniával és öniróniával szemléli viszonyai tárgyait és alanyát: önmagát. Ám nagy tévedés lenne ebből arra következtetni, hogy Deák Tamás könyve ama „szerelmes regény”, amiért a bakfisoknak, kamaszoknak rohanniuk kellene a könyvtárakba. Boleráz Antal kapcsolatai a nőekkel mindig egyoldalúak, sajátos módon intellektuálisak. Egy művelt és életszerető férfi esettanulmányai, amelyben nagyobb hangsúly esik önmaga megfigyelésére, mint választott partnerére. Az élmény — tapasztalat — gondolat — törvény (következtetések) logikai útját elemzi Deák Tamás, s ehhez valóban nincs szüksége a részletek naturális leírására.

A könyv nehezen adja meg magát. Stílusa szándékosan (olykor nehézkesen) körülményes és távolságtartó. A komótosan gördülő összetett mondatok egyszerre tudják idézni az eposzok méltóságteljes epikai hőmpölygését és az esszé vibráló szellemi izgalmát. Az élettények, Boleráz emlékei egy egységes eszmerendszer vázára épülnek, mintegy annak igazolására. A fiktív önéletrajzi forma az intimitást biztosítja. Az olvasót magával ragadja a gondolatok áradása, az az érzése, hogy belülről leshette meg Boleráz Antal életét, gondolatainak születését. Ki kell ragadnunk magunkat ebből a gondolatáramból, hogy hűvösebben, objektívebben is szemügyre vehessük, megítélhessük. Ez egyben gyengéje is a regénynek (és minden ezzel a technikával írt regénynek). Mert igen sok kérdésben szívesen adunk igazat Boleráz tanár úrnak, de fenntartásaink már az író terhelik. Elmés és elgondolkodtató pl. „A méltóságát veszített világ” ötlete, amihez a hős adatokat gyűjt a történelemből, de saját tapasztalataiból is. Ki ne élte volna már át hűsbavágóan a tekintélyek porba hullását, az emberi méltóság sárba tiprását századunkban? Olyan megrendülés ez, amely pesszimizmussal tölti el a gyarlóbb lelkeket. Maga a hős is viaskodik az élménnyel, a fáradhatatlan intellektusával feltárt felismerésekkel, igazságokkal. Eddig szentnek hitt szimbólumok (és azok tartalma is!) váltak tarthatatlanná, olykor nevetségessé, anélkül azonban, hogy megfelelő értékével pótolni tud-

nők azokat. Elég, ha csupán Boleráz agglagényi élményeire: a két nem viszonyának elidegenedésére, „eldologiasodására”, rutinjellegére, a szerelem, a házasság, a család, barátság, hit, tudás, becsület, hűség stb. fogalmak megkérdőjelezettségére, sőt olykor egyenesen devalválódására gondolunk.

A modern szociológia (Reisman: A magányos tömeg) írta le ezt a jelenséget. A termelés — fogyasztás központú társadalomban már nem a tradíciók, a belső tartás, hanem a „kortárs csoportok elvárása” határozza meg a viselkedést. Ez állandóan változik ugyan, de elég erős is ahhoz, hogy megtorolja azt, aki *nem felel meg* ezeknek az elvárásoknak. Az agglagénynek a Don Juan szerepnek kell megfelelnie. Ezt *várják el* a nők, de a férfiak is cinkos (és cinikus) kacsintásukkal. Boleráz szenved ettől, mert legnemesebb valóját mindig le kell tagadnia futó kapcsolataiban. Csonka emberré válik így, aki félti is, de ugyanakkor heves vágyat is érez, hogy valakivel megossa magányát. Intelligenciája alkalmassá teszi, hogy megfeleljen az elvárásoknak (pl. amikor némettanár létére testnevelést és éneket kell tanítania az ötvenes években), de szenved is tőle.

Amikor az egyik lány teherbe esik, önzése riadtan tiltakozik, és orvos barátjához viszi szerelmét. Elbukik a vizsgán, mert nem tudja, hogy az emberi méltóság egyik titka a tudatosan és *önként* vállalt áldozat a másik emberért. Ez egyben az író kritikája is hőse, ám ha komolyan vesszük a fiktív önletrajzot — a kritikusé az író felett... A boldogság nem lehet csupán állapot. A regény hőse epikureista élvezet és szépségszeretetében csak a formás combokat, szép gondolatokat, zenét, verset érzékeli, de gyáván visszahőköl a szenvedéstől, kényelme feladásától. Magánnal kell bűnhődnie. De mindig „büntetés” ez? — kérdezi a regény. Nem korunk egyik nagy betegsége is? A termelés — fogyasztás *önmagában* kevés, elsőkélyesítheti az embert, éppen a legértékesebbeket gyötri meg. (*Kriterion, Bukarest, 1971.*)

HORPÁCSI SÁNDOR

